

Урок беларускай мовы ў 5 класе (настаўнік Зэкава М.А.)

Тэма: Правапіс у, ў

Мэта: стварэнне ўмоў для засваення ведаў, уменняў і навыкаў па тэме “Правапіс у, ў”.

Задачы: дапамагчы вучням засвоіць правіла напісання у, ў; удасканаліць навыкі вымаўлення і засваення правапісу у, ў у спрадвечна беларускіх словах і словах іншамоўнага паходжання; фарміраваць арфаграфічныя нормы беларускай мовы (правапіс у, ў); узбагачаць слоўнікавы запас вучняў; развіваць пазнавальную актыўнасць вучняў, мысленне, памяць і творчыя здольнасці вучняў; выхоўваць цікавасць да беларускай мовы.

Тып урока: урок паведамлення новых ведаў і фарміравання навыкаў і ўменняў.

Абсталяванне: падручнік, карткі-заданні, мультымедычная прэзентацыя.

Ход урока

І. Матывацыйна-арганізацыйны этап.

Слова настаўніка:

Вось ужо звінеў званок,

Запрасіў нас на ўрок.

Добры дзень, я вас вітаю,

Да заняткаў запрашаю.

Хай занятак будзе плённым,

І цікавым, і натхнёным.

Поспехаў я вам жадаю,

Калі што – я паспрыяю.

Праверка дамашняга задання: *гульня "Веру – не веру"* (вусна)

1. У беларускай мове гук [д] пры змякчэнні змяняецца на [дз']?
2. У беларускай мове гук [т] пры змякчэнні змяняецца на [дз']?
3. Дзеканнем называецца змяненне гука [д] пры яго змякчэнні на гук [т'] ?

4. Цеканнем называецца змяненне гук [т] пры яго змякчэнні на гук [ц'] ?
5. Пасля [дз'] пішуцца літары а, о, э, у ?
6. Пасля [ц'] пішуцца літары е, ё, ю, я, і ?

Прытча пра лялоту

Багаты чалавек збіраўся ў далёкае падарожжа. Каб аддзячыць людзям, якія служылі яму старанна і плённа, ён кожнаму выдаў пэўную колькасць грошай. Аднаму даў пяць срэбраных рублёў, другому – тры, трэцяму – адзін. Праз некаторы час ён вярнуўся з падарожжа і пацікавіўся, як жа яны патрацілі свае грошы. “Дзякуючы пяці рублям я зарабіў яшчэ столькі”, – адказаў першы. Другі сціпла паказаў двойчы заробленыя грошы. А трэці моўчкі сціскаў усё той жа рубель: “Я думаў, што гэтыя грошы трэба будзе вярнуць табе назад, гаспадар, таму я нічога не зрабіў з імі.” Багацей разлаваўся і вымавіў: “Я даў табе шанс стаць багатым, але ты яго не скарыстаў. Калі я пакіну табе гэты рубель, ён будзе без патрэбы ляжаць у цябе, а ты так і будзеш без грошай. Таму я забяру яго ў цябе. Кожнаму, хто сумленна працуе, заўсёды прыбавіцца і далучыцца. А ў гультая і таго не стане”.

Слова настаўніка: Я спадзяюся, што пасля сённяшняга ўрока па тэме “Правапіс у, ў” усе мы станем багатымі, бо выкарыстаем дадзены шанс: засвоім правіла напісання у, ў у спрадвечна беларускіх словах і словах іншамоўнага паходжання.

У нескладовае – літара адмысловая,

А хто яе не ведае, той з двойкай дадому бегае.

II. Пазнавальна-операцыйны этап.

Гульня “Карэктар” (дазваляе развіваць арфаграфічную пільнасць і пісьменнасць, развіваць уважлівасць у працэсе пошуку памылак): у

прапанаваных словах неабходна выправіць памылкі, калі яны ёсць: гомель, день, здароў’е, мышь, абява, казьба, дуп, ледзь, ня чуў, лягенда, біалогія, трыя, крававы, салаўі, ўвага, канцэлярыя, почарк, песенка, раскашчык, каменчык, дзьве.

Вучням прапануецца звярнуць увагу на тыя словы, у якіх напісалі у ці ў, і растлумачыць гэту арфаграму.

Слова настаўніка. Так, малайцы, некалькі выпадкаў напісання у, ў мы ўспомнілі паспяхова, але ж гэта не ўсё, таму я прапаную адправіцца ў казку, якая дазволіць нам пашырыць веды пра у, ў.

“Чытанне з прыпынкамі” (інсцэніроўка з удзелам аўтара (настаўнік), які “чытае”, і герояў (Літара У і Літара Ў)).

Казка

У казачнай краіне галосных жыла Літара У, а ў суседняй краіне, краіне зычных, жыла-была Літара Ў. Жылі яны сабе, жылі, добрасумленна працавалі. Ведалі адна пра адну. Ім казалі, што яны знешне вельмі падобныя. І вось аднойчы...*(Вучні прапаноўваюць свае варыянты працягу казкі)*. Аднойчы літары сустрэліся, каб пазнаёміцца, пагутарыць, расказаць пра сябе. Сустрэўшыся, доўга разглядалі адна адну, а потым... *(Вучні прапаноўваюць свае варыянты працягу)*. Яны ўбачылі, што сапраўды вельмі падобныя, але лёс у кожнай свой, у кожнай сваё жыццё, свая праца, свае абавязкі. У складовае рашыла расказаць пра сябе...*(Вучні прапаноўваюць свае варыянты)*.

Стук у дзверы. *Уваходзяць гераіні казкі.*

У складовае (вучаніца ў ролі літары) расказвае: “Добры дзень, хлопчыкі і дзяўчынкі. Ці пазналі вы мяне? Малайцы. Так, я У. Што вы пра мяне ведаеце? *(вучні расказваюць)* Многа ўжо я чула ад вас пра сябе. Хачу штосьці нагадаць і падвесці вынік: я абазначаю галосны гук, а значыць, утвараю склад, таму і завуць мяне “у складовае”, пішуць мяне ў пачатку сказаў, пасля знакаў прыпынку і пасля зычных, у пачатку ўласных назваў, у некаторых запазычаных

словах. Звярніце ўвагу на табліцу-падказку, дзе адлюстравана дадзенае правіла”.

Літару у (у складовае) пішам
У пачатку сказа: <i>У лесе было ціха.</i>
Пасля знакаў прыпынку: <i>школа, у якой вучуся</i>
Пасля зычных: <i>луг</i>
У пачатку ўласных назваў: <i>на Урале</i>
У запазычаных словах, якія заканчваюцца на <i>-ум, -ус: радыус, страус</i>
У словах з націскным у: <i>аул, баул</i>
На канцы запазычаных слоў не пад націскам: <i>фрау, ток-шоу</i>

А потым ў нескладовае (вучаніца ў ролі літары) таксама расказвае пра сваё жыццё, пра сваю працу (Малайцы, мне прыемна, што вы многае ведаеце, але я хачу абагульніць тое, што было сказана і пра мяне: паглядзіце, ці падобна я знешне на *у складовае*? Не!!! Я перадаюся праз зычны гук, склад не ўтвараю, пішуць мяне пасля галосных, калі чаргуюся з гукамі [л], [в] або пасля злучка, калі папярэдняе слова заканчваецца на галосны ці пасля двукосся, калі папярэдняе слова заканчваецца на галосны. Звярніце ўвагу на табліцу-падказку, дзе адлюстравана гэта правіла).

<i>Літару ў (ў нескладовае) пішам</i>
Пасля галосных у пачатку слова: <i>сонца ўзышло</i>
У сярэдзіне слова пасля галосных перад зычнымі: <i>паўза, саўна, фаўна</i>
Пры чаргаванні [л] з [ў]: <i>чытаў, думаў; але: палка, памылка, Алжыр</i>
Пры чаргаванні [в] з [ў]: <i>лава – лаўка, крыві – кроў; але: ва В’етнаме, на рацэ Влтава</i>
Пасля злучка, калі папярэдняе слова заканчваецца на галосны: <i>хлопцы-ўмельцы</i>
Пасля двукосся, калі папярэдняе слова заканчваецца на галосны:

Доўга гутарылі сяброўкі, прыводзілі прыклады слоў, дзе яны пішучца. Час праляцеў хутка, прыйшла пара развітвацца. Сяброўкі рашылі сустракацца. А сустрэчы іх маглі адбывацца толькі тады, калі... (*Калі іх запрашалі на ўрок пры вывучэнні тэмы “Правапіс у, ў”*).

Фізкультхвілінка

Называю вучням словы і прапаную падняцца з месца, калі ў слове ёсць выпадак напісання *У*, падняць правую руку, калі ў слове трэба напісаць *у*, падняць левую руку, калі слова пішацца з *ў*: здароўе, Уладзімір, прачытаў, соус, сяброўка, фрау, чароўны, ручка, заўважыла, жанчына-ўрач, да Уладзіславы, салаўі, настаўнік, Беларусь.

Слова настаўніка. А зараз запішыце, калі ласка, назву нашай краіны ў сшытак (Рэспубліка Беларусь). Чаму запісаныя словы пішучца з вялікай літары? Чаму ў слове рэспубліка не пішацца ў? Паслухайце верш (гучыць верш), выпішыце ўсе назвы краін, з якімі мяжуе Беларусь, растлумачце правапіс з *Украінай* (Назоўнікі, якія вучні павінны запісаць: Польшча, Украіна, Расія, Латвія, Літва). А ці ведаеце вы, што ў Беларусі ёсць горад, у якім паставілі помнік літары ў?

Выступае вучань з падрыхтаваным паведамленнем і ілюструе сказанае фотаздымкамі: 7 верасня 2003 года ў Полацку быў устаноўлены помнік літары ў. Ён зроблены ў выглядзе стэлы, на яе гранях размешчаны рэльефныя выявы літары. Помнік можа служыць сонечным гадзіннікам. Пры яго адкрыцці, што адбывалася падчас святкавання Дня беларускага пісьменства, гаварылася пра ўнікальнасць літары ў, сцвярджалася, што такой літары няма ў алфавітах свету, распавядалася пра непаўторную меладычнасць і мяккасць гуку, пазначанага ёй. Менавіта гэтай літары выпаў такі лёс, за што яна і была ўшанавана помнікам удзячнымі нашчадкамі.

Загадзя падрыхтаваны вучань выразна чытае верш Анастасіі Сазанковай

“У нескладовае”:

Усю ноч блукала у нескладовае,
назірала, што ў Полацку новага.
Вось тут забудова, там помнік, музей...
Месячык з неба хітравата глядзеў.
Нарэшце, на правым беразе золкім,
на хвалях Дзвіны агні, як вясёлкі.
Узірала Сафійка ў воды з гары.
Хтось прачынаўся, а хтось сніў яшчэ сны.
Шапку зняла ў знак святой Еўфрасінні,
схіліла галоўку на ножку хілую.
Ціха стаяла, нібы нежывая...
К Сымону Полацкаму завітала.
Доўга глядзела на постаць тытана
у помніка Скарыны апантана.
Заваражыў Скарына – такі волат!
А ад Дзвіны ветрык нёс свежы подых.
“Дзень добры! – сказала яна Скарыне, –
Вельмі нязручна гуляць адной мне.
Дужа прыемна, вас напаткала,
аднак, сустрэчы мне ўжо вельмі мала.
Між старых каменяў і вуліц гулкіх
я досвіткам адшукала прытулку.
Тут песняроў, друкароў сустракала,
ды лепш прапішуся ў Полацку стала”.

Слова настаўніка. Якія славуція людзі нарадзіліся ў Полацку? (Вучні ўзгадваюць Рагнеду, Рагвалода, Е.Полацкую, Ф Скарыну).

5 вучняў па чарзе прэзентуюць свае малюнкi, на якіх прадстаўлены славуція палачане, і нагадваюць класу: Рагвалод – першы гістарычна

вядомы [полацкі князь](#), Рагнеда – [полацкая](#) князёўна, асветніца, дачка полацкага князя [Рагвалода](#), жонка вялікага князя [кіеўскага](#) Уладзіміра, Е.Полацкая – манахіня і ігумення праваслаўнага манастыра, асветніца, перапісвала кнігі, стала першай жанчынай, кананізаванай [Рускай праваслаўнай царквой](#), Ф.Скарына – [беларускі і ўсходнеславянскі](#) першадрукар, філосаф, [пісьменнік](#), грамадскі дзеяч, прадпрымальнік і навуковец-лекар, перакладчык і выдавец на беларускую рэдакцыю царкоўнаславянскай мовы кніг [Бібліі](#), С.Полацкі – праваслаўны дзеяч, духоўны пісьменнік.

Слова настаўніка.

Жаўрук, сітаўка, мухалоў —

Хапае з у кароткім слоў.

Без гэтай літары адной

Завые воўк ад гора,

Дадому ластаўка вясной

Не прыляціць з-за мора.

Што хацеў сказаць аўтар сваім вершаваным творам? (*Падкрэслівае значнасць у, ў*). А як услаўляецца літара ў, якой няма ні ў адной іншай мове свету? (*У Мінску ёсць крама “Ў”, кнігарня “Ў” і галерэя сучаснага мастацтва “Ў”*)

Слова настаўніка. Зараз мы напішам слоўнікавы дыктант “*Гляджу, слухаю, пішу!*”, які складаецца з трох частак. У кожным слове абавязкова прысутнічае літара у або ў. Пастаўце лічбу “1”. Першая частка “*Гляджу, слухаю, пішу!*” (вучні спісваюць словы са слайда прэзентацыі)

1. *Гляджу, слухаю, пішу!*

1. Перакладзіна для адкрывання і закрывання шляху на чыгуначных пераездах, заставах. (Шлагбаум)

2. Дзікая міфічная істота з галавой і тулавам чалавека на целе каня, насельнік гор і лясных нетраў. Гэту істоту называюць паўконь, паўчалавек. (Кентаўр)

3. Старажытная кітайская парода пакаёва-дэкаратыўных сабак. Сваім знешнім выглядам сабака гэтай пароды нагадвае льва або медзвездзяня. (Чау-чау)

4. Плоскі партатыўны персанальны камп'ютар з вадкакрышталічным дысплеем. (Ноўтбук)

2. *Гляджу, устаўляю літару, пішу!*

1)... нты; 2) Санта Кла..с; 3) баго...ка; 4) ла...р; 5) ліноле...м; 6)...рна.

3. *Гляджу, думаю, пішу!*

1) Страус; 2) клоўн; 3) акварыум; 4) воўк; 6) касманаўт; 7) дыназаўр.

Работа са слоўнікам. Два вучні атрымалі заданне праверыць напісанне слоў з трэцяй часткі (Гляджу, думаю, пішу) па арфаграфічнаму слоўніку.

III. Дыягнастычна-карэкцыйны этап.

Гульня “*Чацвёртае лішняе*” (вучыць знаходзіць агульнае і рознае, аб'ядноўваць па якой-небудзь асноўнай істотнай прыкмеце, праводзіць класіфікацыю, дапамагае замацаваць правапіс у, ў, развівае лагічнае мысленне, увагу, кемлівасць, садзейнічае развіццю пазнавальнай актыўнасці ў вучняў, творчых здольнасцей вучняў): сярод прапанаваных слоў знайдзіце лішняе.

1. Шоу, маўчыць, праўда, настаўнік.
2. Пра...дзівы, цудо...ны, ...вага, кіра...нік.
3. Прачыта..., ...бачыла, в...ліца, кансілі...м.
4. (па жаданні) скласці самастойна заданне па тэме ўрока.

Гульня “*Шыфравальшыкі*” (развівае працэсы аналізу і сінтэзу, лагічнае мысленне, пазнавальную актыўнасць, арфаграфічную і пунктуацыйную зоркасць, садзейнічае ўзбагачэнню слоўнікавага запасу вучняў): расшыфруйце прыказку (ключ да разгадкі шукайце ў слове абвал (1, 2, 3, 1, 13)), растлумачце, як вы яе разумееце і чаму ў словах пішам або не пішам у, ў: 25, 13, 6, 2 – 21, 12, 32, 14, 21, 4, 1, 13, 1, 3, 1. Адказ (Хлеб – ўсяму галава).

Слова настаўніка. Ці ўважліва вы, дзеці, слухалі нашых гасцей? А зараз

давайце праверым, наколькі добра вы зразумелі сакрэты правапісу у, ў. Вашай увазе прапаноўваюцца сцвярджэнні, якія могуць быць правільнымі ці памылковымі. Калі вы згодны са сказаным, стаўце лічбу “1”, калі не – “0”.

“Лічбавы дыктант”

1. Літара у (складовае) абазначае галосны гук. (Адказ: 1)
2. Літара у (складовае) пішацца ў пачатку сказа, пасля знакаў прыпынку і пасля зычных. (Адказ: 1)
3. У пачатку ўласных назваў пішацца ў (нескладовае). (Адказ: 0)
4. Літара ў (нескладовае) не пішацца пасля галосных у пачатку слова і ў сярэдзіне слова пасля галосных перад зычнымі. (Адказ: 0)
5. На канцы запазычаных слоў пасля галосных ненаціскае у (складовае) не скарачаецца. (Адказ: 1)
6. Пры пераносе слова з ў (нескладовым) можна ў (нескладовае) аддзяляць ад папярэдняй літары і пераносіць на наступны радок. (Адказ: 0)
7. У запазычаных словах, якія заканчваюцца на -ум, -ус, і вытворных ад іх пішацца у (складовае). (Адказ: 1)
8. Літара ў (нескладовае) пішацца пасля злучка ці двукосся (якое не з’яўляецца знакам прыпынку), калі папярэдняе слова заканчваецца на галосны. (Адказ: 1)

Адказ: 11001011 (франтальная праверка: некалькі вучняў называюць свае адказы, а затым на слайдзе паказваецца правільны адказ)

IV. Кантрольна-ацэначны этап.

V. Завяршаючы этап.

Падвядзенне вынікаў урока.

Рэфлексія. Выкажыце сваю думку: я ведаю, што..., я ўмею..., я магу растлумачыць...

Дамашняе заданне: §18, практыкаванне 135.